

dou dodržovat dvě „nukleární“ rodiny, které patří do stejné širší rodiny. Jinak a konkrétně řečeno – málokoho by asi napadlo, že v jedné širší rodině se budou dodržovat různé zvyky vztahující se k pohřbu.

Jak je to možné? Odpověď je stejně jednoduchá jako otázka. Důvodem je adaptace české části rodiny na české podmínky. „Teta“ žijící na slovenském východě dodržuje tamější pohřební zvyky, jako například že se babky modlí doma u rakve nebo zadržují se vaření a pečení až do pohřbu. Zastavování hodin a přikrývání zrcadel je podle slov mého dědy zvyk cigánský, ale už se pry nedodržuje. Já osobně si myslím, že nejde o cigánský zvyk ve smyslu, že by ho Cigáni vymysleli, ale že jde o vypůjčku a přžitek z jiných zemí, kde dříve žili. Není přitom vyloučené, že Slováci zakrývají a zastavují hodiny také. To nevím, na slovenském pohřbu jsem nebyl. Byl jsem jen na slovenském-cigánském pohřbu. Pak jsem byl na dědově pohřbu, což byl pohřeb slovenského Cigána v Čechách, takže mi chybí srovnání s typickým českým pohřbem. Například vím od kamarádů, že na Chodsku se již nevartuje, ale znají to.

Co plyne z tohoto příběhu? Neměli bychom se dívat na zvyky, které dodržují Cigáni na Slovensku, jako na zvyky (tradiční) cigánské, ale jako na zvyky (možná tradiční, ale především) slovenské, resp. jako na adaptaci Cigánů na slovenské prostředí. Není to totiž až tak cigánská společnost, která říká, co je a co není „košer“, je to paradoxně společnost slovenská a česká, která diktuje a vytváří tlak na „cigánské“ zvyky. Pod tímto tlakem a sociální kontrolou se zvyky mění, adaptují se tak, aby většinové společnosti nevadily, ale taky tak, aby se zachovalo vždy i něco ze zvyku „před změnou“.

Strukturu takového procesu lze zaznamenat následujícím schématem¹⁹³:

1. Zvyk Slovensko
 2. Zvyk 1. + Čechy
 3. Zvyk 2. + (např.) Německo
- Atd. (ad infinitum)

babička přikryla, ale myslela si své (byl to pohřeb jejího muže a ona ho udělá takový, jaký chtěla on a jak to bude chtít ona). Když se na stůl začala nosit pečené kuřata, sladkosti, buchty a jiné dobrotky, tak to „teta“ už nevydržela a vřela na babičku do kuchyně. Tam jí babička řekla: „Jestli se ti něco nelíbí, tak až po pohřbu, teď mám moc práce!“ čímž jí dala jasně najevo, že si do průběhu pohřbu nedá mluvit.

Dědův byt byl narvaný k prasknutí. Všude se sedělo, jedlo a pilo. Pak chlapí ze Slovenska vytáhli karty a začali hrát. Pilo se, bavilo se a pak začal jeden Cigán z Poši, který byl můj strýc asi z pátého kolena (jeho máma byla totiž sestřenka babičky mámy), vyprávět vtipy. Zarazil jsem se tehdy a zeptal jsem se dědy, otce mé matky, jestli se vůbec můžou vyprávět vtipy. On mi odpověděl, že můžou, ba dokonce že by se měly vyprávět, protože se potom drží smutek... Moc jsem tomu nevěřil, ale je fakt, že to nikomu z hostů nevadilo, až na „tetu“ z Hrušova, která jen kroutila hlavou.

Celé vartování se pilo, jedlo a klábosilo, vzpomínalo, a dokonce i smálo.

Druhý den se jelo do kostela v nedalekém městečku, kde už byla rakev rozlétá pláč a nářek. Potom začala mše v přeplněném kostele, kde všichni povzlykávali a někomu až tam docházelo, co se to vlastně děje.

Po mši rakev vynesli příbuzní mé mámy za pomoci dědových kamarádů. O věnce se postarala pohřební služba s nepřibuznými hosty.

Jeilkož děda nechtěl být pohřben do země, ale zpopelněn, tak cílem smutečního průvodu nebyl hřbitov, ale křížovatka, kde pohřební vůz odbočil směrem ke krematoriu vzdálenému 50 km. Po vyprovození rakve se průvod odebral na hostinu, která byla v bývalém pionýrském táboře, v dědově vesnici. Hospoda byla narvaná. Hosté dostali pítí a jídlo a pak se rozešli domů. „Teta“ opět nechápala, proč babička ještě platí hostinu. Příbuzní se zdrželi ještě den po pohřbu a pak se rozjeli do svých domovů.

Po dědově pohřbu se držel rok smutek, což znamená: žádná hudba, žádné bílé oblečení apod. Jako vnučata jsme drželi smutek jen tři měsíce, nesměli jsme si zpívat, nosit bílé oblečení, poslouchat hudbu, nesměli jsme chodit na diskotéky, na zábavy apod. Každý víkend jsme jezdili na hřbitov. Po roce jsme chodili každý měsíc a teďka zajdeme na hřbitov jen o výročních. Babička ještě dnes do společnosti nosí černé oblečení.

* * *

Někde jsem četl, že pohřeb u Cigánů je jednou z příležitostí, kde jsou patrné jejich rituály a zvyky (mimochoodem, vzhledem k tomu, co tady píšu, je vlastně představa, že /všichni/ Cigáni mají nějaké cigánské zvyky, dost absurdní a komická). Jak asi každého napadne, je možné, že každá širší rodina bude dodržovat různé zvyky, ale co by možná nikoho nenapadlo, že různé zvyky bu-